

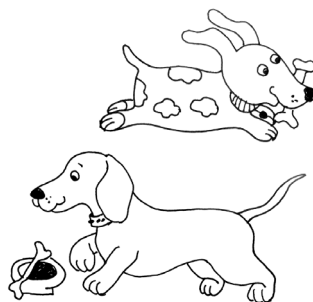
GYÁNI GÁBOR

A KUTYA MINT HÁZIBARÁT ÉS PROTÉZIS

A legintelligensebb állat és az ember kapcsolata

■ Az állati viselkedés etológus kutatói bizonyított tényként beszélnek arról, hogy a kutya a legintelligensebb, ilyenformán az emberhez legközelebb álló állat. Csányi Vilmos e tudományos meggyőződés egyik legismertebb hazai szószólója szerint: „A kutyák is kiváló etológusok és ebben nagyon segíti őket kötődésük az emberhez, mivel szeretnek és állandóan figyelnek bennünket. Kiválóan értenek az emberi »testbeszéd« leolvasásához.”¹ Később hozzáteszi: „A kutyáknak ezt a kitűnő képességét, hogy állandóan »olvasnak« bennünket, nagyon komoly feladatokra is lehet használni.”² Példaként említi Csányi, hogy a kutya már 10-15 perccel az epilepsziás roham előtt jelzi gazdájának a közelgő veszélyt. A Magyar Tudományos Akadémia 2016. évi közgyűlésén tartott előadásában Csányi kifejtette: a kutya az egyedüli állat, amely képes értelmezni az ember referenciális utalását, felfogván, hogy ahová az ember néz, ott neki van vagy lehet valami dolga.

Aligha véletlen tehát, hogy a háziasított kutya egészen különleges helyet foglal el az emberi életben. Nem vállalkozhatunk ember és kutya bensőséges kapcsolatának a történeti áttekintésére, ezért meg kell elégednünk annak konstataálásával, hogy a házieb jó ideje szorosan hozzátartozik az ember intim világához. Miközben a kutya – a keresztény Európa határain kívül is – a nyilvános tér szereplőjeként rendszerint az ember közvetlen közelében található,³ Európában ráadásul még az otthon tartozékának is számít. Különösen igaz ez a mo-

...Nincs ez nagyon másként a 19. századi Pesten, majd Budapesten sem, ahol a selyempincsik, a daxlik, egyszóval a luxus céljából tartott házikutyák száma akár több tízezer is lehetett a 19–20. század fordulóján.

dern kori Európára, ahol a kutya mint szobaeb kezdetben a polgári középosztály magánéletében, újabban ennél jóval tágabb körben van folyton jelen. Nem feledkezhetünk meg persze a „haszonkutyáról” sem, amely udvaron tartott jószágként házőrző szereppel bír. Az eltérő célból tartott kutyák különbözőségét a hatóságok is számon tartották, amikor például megadóztatták a kutyatulajdonosokat. Budapest 1878-ban kibocsátott „ebtartási szabályzata” és az ezt követő 1882-es szabályrendelete állapította meg adót a „kedvtelésből tartott” kutyák tulajdonosaira nézve. Emellett arra is kötelezték őket, hogy vessék alá jószágaikat évente egyszer állatorvosi vizsgálatnak, és amikor nyilvánosan megjelennek velük az utcán, tartsanak be bizonyos óvatossági rendszabályokat. A „haszoncélra tartott ebek” esetében ugyanakkor az állam jóval kisebb összegű ebadót vetett ki.⁴

A kóborkutya és a szobaeb

■ A szobaebként és haszonállatként (házőrzőként, állatok pásztoraként és vadász-kutyaként) tartott állatok egyaránt az ember intim szférájába illeszkedve éltek és éltek az életüket, még ha olykor szembeszökő különbségek vannak is közöttük. Hatósági kontroll tartja kordában mindennapi életüket, ami elkülöníti őket a kóbor kutyáktól, melyek – gazda híján – a köztereket népesítik be. Midőn az állatjárványtól (a veszélytől) való páni félelem, valamint a városi, főként a nagyvárosi nyilvános tér higiénája miatti aggodalom és az ezzel összefüggő napi teendők végzése kezd rendszeressé válni,⁵ a kóbor kutya nyomban rendellenes jelenséggé válik, melyet ildomos minél előbb kiiktatni a város életéből. A sintérek végezték (és végzik ma is) ezt a munkát, melynek eredményessége lemérhető azon is, hogy a 19. század második felének Budapestjéről készült fényképeken szinte egyáltalán nem látni kutyákat. Ez sajátos technikai körülményekkel is összefüggőhetett persze: az utcán lézengő kutyák nem várták ki a hosszú exponálási időt, és még azelőtt eltűntek a képről, hogy a fénykép lencséje rögzítette volna a látványukat. De talán nem egészen csak erről van szó, hiszen a litográfiákon és a fametszeteken mindig szerepel egy vagy néhány kóbor állat, ami ugyanakkor az utcai zsánerkép konvencionális ábrázolásmódjából is következhet, aminek nem feltétlenül van tehát referenciális jelentése.⁶ Meg kell azonban jegyezni, a vizuális források ennek ellenére is létfontosságú történetírói információkat rejtenek magukban, különösen azért, mert az írott források ritkán tudósítanak a kutyáról és kivált magáról a kutyatartásról.

A kora újkori Németalföldön, a kora polgárosodás mintaországában a realista elbeszélő festészet gazdagon dokumentálja a kutya szüntelen városi jelenlétét mind a köztéren, mind az otthonokban. A delfti festők gyakran örökítették meg a „templomhasználó” kutyákat, amelyek folyton ott lézengtek a templomokban, és alkalomadtán a dolgukat is helyben végezték el, amíg „ki nem tiltották” őket a szent helyekről.⁷ Vermeer, a szintén delfti művész, az első igazi városképfestő sem mulasztotta el megjeleníteni az utcai ebeket, melyeknek azonban vélhetően vannak gazdáik. Nem csoda tehát, hogy a polgári enteriőrök és a polgári magánélet megörökítőjeként Vermeer sem feledkezett meg a szobaebról, mint ahogy a többi delfti festő is számon tartotta őket: lásd – egyebek közt – Gabriel Metsu *Levelet olvasó nő*, Gerard ter Boch *A levél* vagy Anthonie Palamedesz *Vidám társaság egy szobában* című vásznait. Jellemző, hogy az itt említett képek mindegyikén csupán egyetlen kis termetű jószág látható, mintegy a szobaeb ideáltípusaként.⁸ S már ekkor is létezik szobaebportré, amely gyakran kisgyerek társaságában (aki pórázon tartja kedvencét), ritkábban egymagában ábrázolja a házi barát kutyát.⁹ A modern nagyváros polgári miliójében, így a 19. század közepi és a század végi Párizsban szinte mindennapos jelenség a házi-eb, amely az otthon természetes velejárójának számít. Ez a kutya azonban már önál-

ló személyiség, akiről az impresszionista festők akár még portrét is készítenek, ahogy Manet is tette, amikor megörökítette E. Cante (A. Proust titkárának) kutyáját: *Follett, a majompincsi*.¹⁰

A kutyatartás polgári szokása

■ A kutyatartás „demokratizálódása” a modern városi polgári életforma meghonosodásával és fokozatos társadalmi elterjedésével esik egybe, ami a szobaebek számának hihetetlen megszorodásával jár együtt. Nincs ez nagyon másként a 19. századi Pesten, majd Budapesten sem, ahol a selyempincsik, a daxlik, egyszóval a luxus céljából tartott házikutyák száma akár több tízezer is lehetett a 19–20. század fordulóján. Becsléseink szerint a 20. század elején a fővárosi középosztályi háztartások felére-harmadára jutott legalább egy kutya.¹¹ A kutyatartás tömegessége idővel azt eredményezte, hogy külön szolgáltatóipar jött létre a modern nagyvárosi kutyakultusz kielégítésére. Először megszervezték az állatok adás-vételét, aminek a belvárosi kutyavásár lett az otthona.¹² A kutyatartás költségei – az ebadó mellett – a higiéniai körülmények biztosítására fordított kiadásokat is magukba foglalták. Ennek jegyében Budán – a két háború között – kutyafürdőt, a Svábhegyen luxus kutyaszanatóriumot, valamint kutyapenziónt üzemeltettek. Az előbbiben a betegségükből felépült állatokat helyezték el, az utóbbiba azok a házi kedvencek kerültek, melyeket nyaralni kívánó gazdáik helyeztek el távollétük időtartamára. Nem hiányozhatott ugyanakkor a gyógykezelés, valamint az elpusztult állatok méltó elföldelésének a gazdai kötelessége sem. Az utóbbi céljából létesült az egyik pesti külvárosban a húszas évek elején az Állategészségügyi Telepen az a kutyatemető, melynek „egyik tágas sarkában márvány és kősíremlékek fehérlenek. A művészies kivitelű kövek alatt pincsik, foxik, bulldogok és egyéb kutyák nyugszanak, melyeket nagy pompával ide temettek. A gyönyörű emlékművön rajta van az állat fényképe is üveg alatt, hogy az eső le ne mossa.”¹³ Az 50-60 kutyasírt felölelő temető létezéséről a megszüntetését bejelentő cikk híradásából értesülünk.

A kedvtelésből tartott kutyák a nyilvános reprezentáció eszközeiként is előkelő szerephez jutottak. Nem kizárólag csupán a gondosan ápoltságot kutyaülönlegességek utcai sétáltatásáról van szó, hiszen a ma oly általános kutyasétáltatás akkoriban inkább a cselédek dolga volt, s nem a nagyságaké, legkevésbé a férfi gazdáké. A kutyatartás fitogtatása leginkább a „szépségverseny” és a kutya tanultságát bizonyító kutyakiállítás intézményére hárult. 1910-től rendeztek Budapesten kutyakiállításokat, ahol díjazták is a fővárosi elit tagjai által a kiállításon mutogatott jószágokat. A két háború között a rendezvények szervezése az Országos Magyar Fox-terrier és Tacsókótenyésztők Egyesülete kezébe került, amely rangos társasági eseményé avatta a kiállítást.

A kutyatartás nem rekedt meg a kedvtelésre szolgáló szobaebek világánál, de a haszonállatok, továbbá a különféle segítő szerepkörökben foglalkoztatott kutya fogalmát is felölelte. A házőrző kutyák kérdését ezennel átugorva vessük pillantásukat a vakvezető kutyákra, melyek vakok segítőiként töltöttek és töltenek be napjainkban is múlhatatlanul fontos szerepet.

A kutya mint emberi protézis

■ Az első világháború nemcsak több mint tízmillió katona halálával, de azzal is kitént, hogy milliószámra hagyott hátra súlyosan sérült férfiakat. Közülük sokan veszítették el a látásukat a harcokban, egyebek közt a szemükbe csapódó gránátzilánkok és/vagy a gáztámadások következményeként. A tömeges vakság súlyos gondokat

okozott a veteránok családjainak, akiknek nemcsak gondozniuk, de egyben el is kellett tartaniuk a megvakult frontkatonákat. A vak veteránok helyzetét megnehezítette, hogy fogyatékoságuk miatt munkát sem vállalhattak. A háborút közvetlenül követően a hadigondozás rendszerében az ő számukra is jutott némi hatósági anyagi támogatás, az idő múlásával és kivált a gazdasági válság kirobbanásával azonban vésszesen elapadtak az erre a célra fordítható közpénzek, sőt olykor meg is szűnt a hadisegély. Mind az ideig azonban a háborúban megvakult veteránok valamivel jobb életlehetőségekkel dicsekedhettek, mint a vak emberek általában. A harmincas évektől ellenben vajmi csekély választotta el őket egymástól a gazdasági életlehetőségek tekintetében. Ez rejlik tehát a vakvezető kutya problémájának a mélyén: a kutyaiskolákban ápolásra kiképzett jószágokat idővel a hátrányos élethelyzetű emberek kvázi protézisévé léptették elő.¹⁴

A kutya ekként való hasznosítása sokat köszönhetett a rendőrkutya korábbi gyakorlati alkalmazásának. Noha a kutyák vakvezetőként való hasznosítása már a 19. század elején is felmerült az állatok oktatásával együtt, az elgondolásból akkor nem lett gyakorlati valóság. A német rendőrségnek a kutyákkal kapcsolatos tapasztalatai, valamint az egészségügyi célokra használt állatokban rejlő lehetőségek fedték föl a kutya sajátos lélektanát. A szanitéc feladatokra kiképzett kutyák például felkutatták a harctereken szerteszéjjel fekvő sebesült, de még nem halott katonákat. A Nagy Háború mindennapjaiban a katonák pozitív tapasztalatokat szereztek a kutyákkal kapcsolatban, ami arra világított rá, hogy ez az állat képes egy sor olyan feladatot is megoldani, amely szinte már emberi képességek meglétét feltételezi az állatnál.

Jellemző, hogy a kutyák úgyszólván a besorozott katonák sorsára jutottak, amellett, hogy maguk is osztoztak a katonák szomorú sorsában: velük közel egyenlő elbírálásban részesültek. A lovakhoz hasonlóan őket is nyilvántartásba vették, ha pedig megsebesültek, akkor betegszabadságra mehettek. Olykor szoros baráti („bajtársi”) viszony alakult ki a katonák és az állatok között; a háborút követően a katonák időnként magukhoz is vettek közülük egyet-egyét. Ehhez hasonló esetről van szó abban a regényben is az első világháború idejéből, amely Erdélyben (a Székelyföldön) játszódik. „Egy napon a László hauptführerünk odakísér két németet két kutyával, hogy attól fogva őket is vegyem fel az ellenőrzésbe, vizsgáljam meg, s egészségükről gondoskodjak. Most kaptuk őket, a két németet az ebeikkel. [...] Megtudhatom, hogy eme kettő Wolfshundok személyében két sebesültkereső kutya lett hozzánk rendelve, de minthogy gazdájuknak is kell lenni, kaptunk hozzá két darab Wache Inspektort, afféle felügyelőket. [...] A kutyák [...], a Canis lupusok harc utáni sebesültkeresést végzik, s [...] semmi munkára nem alkalmazhatók, kutyafogatolás s hasonló. [...] Kiderült, hogy a kutyák pass-ában benne szerepel a fejadagra való jogosultság [..., sőt] a kutyáknak teljes menetfelszerelés járt a teljes kellálladékból, mint a bakának.” Egy másnapi gáztámadás alkalmával a kutyákra is ráadták a gázálcot.¹⁵ Később így folytatódik az orvos regénybeli monológja: „Viszont a háborúban az állatok is egyként szenvednek az emberrel, mert [...] az ember dolgoztatja vagy kizsákmányolja, ahogyan csak tudja.”¹⁶ A regény szerint a háborút követően is együtt maradt az orvos és a két német juhászkutya.

Ilyen előzmények után vette kezdetét a kutyák újabb speciális feladatokra való kiképzése, mindenekelőtt a vakvezetőkutya-kiképzés. Gerhard Stalling német titkos tanácsost állítólag egy megrendítő harctéri élménye indította a vakvezetőkutya-képzésnek a későbbi elindításához: egy vak katona a szeme láttára majdnem belezuhant egy előtte tátongó szakadékba. A háborúban megvakult néhány magyar k. u. k. katona már 1916-ban kérte a veteránszövetségtől, hogy bocsássonak vezetőkutyaikat a rendelkezésükre. A hatóságok azonban megtagadták a kérés teljesítését, mondván: a vak ember számára saját maga jelenti a leggazdaságosabb, a mindig hozzáférhető

támaszt. Ez a némileg cinikus álláspont majdnem általános volt a korabeli Európában, és csupán a weimari Németországban valósult meg a vezetőkutya-képzés, valamint a megvakult veteránok vezetőkutyaikkal történő ellátása. Stalling ez irányú kezdeményezésének sikere részben a háborús veteránok kezdeti nagy presztízsével, részben pedig azzal is összefüggött, hogy korabeli fogalmak szerint a vakság százszázalékos rokkantságnak számított, a süketség vagy a láb elvesztése viszont legföljebb ötvenszázalékos, az arcsérülés pedig 20-25 százalékos rokkantságnak minősült; a vakok így könnyen kiaknázhatták a feléjük irányuló általános szánalomérzést, ők ráadásul a nemzetért áldozták fel a szemük világát.

1916-ban a német Oldenburg városában nyílt meg az első vakvezető kutyákat kiképző iskola, amely 1921-ben Potsdamba költözött, majd számos filiáléja alakult szerte az országban. Ezek a képzőhelyek kizárólag a háborús veteránok számára bocsátottak ki vezetőkutyákat, a nevük is erről árulkodott: *Kriegsblindenführhund*. A közép-termetű, jó kinézetű kutyák, melyek érzékszervi reakciói, szenzoros képességei különösen jók voltak, alkalmasnak tűntek tehát a kiszemelt feladatra. Ha úgy tetszik, és Csányi Vilmossal szólva, azok az állatok pályázhattak legnagyobb eséllyel a vakvezető kutya státuszára, amelyek feltűnően jól olvasták az emberi viselkedést. A vakvezető kutya fő jellemző tulajdonsága, hogy uralkodni tud az ösztönein annak érdekében, hogy megvédje gazdája testi épségét, így minden olyan késztetést (szagot vagy bármi mást) elnyom magában, ami veszélybe sodorhatná a vezetésére bízott gazdát. Míg a haszonállatként tartott kutyák kívánatos erénye az engedelmesség, addig a vakvezető kutya esetében az számít különösen előnyös tulajdonságnak, ha az állat megtagadja az engedelmességet, amennyiben az adott parancs teljesítése vak gazdájának a veszét okozná vagy okozhatná. A vakvezető kutya olyasfajta emberi protézis tehát, amely a gazda biztonsága érdekében fejti ki különleges képességeit, amikor felméri a lehetséges veszélyforrásokat, és számba veszi az akadályokat, melyek ott leleselkednek a mindezeket nem érzékelő ember orra előtt. Ennek az elgondolásnak a jegyében dolgozta a vakvezetőkutya-képző iskolai curriculum atyja, Jacob von Uexküll (1864–1944) a *Führwagent*, a vak ember testtömegével egyező nagyságú kocsit, amit a kutyához erősítettek, és a kutyának azzal együtt mozogva kellett megtanulnia vezetői feladatait. A kutyaiskolai képzés befejezésével a vak ember megkapta a számára kiutalt állatot, hazavitte, és tovább taníttatta. Mindezek nyomán 1923 és 1929 között nagyjából 5700 vakvezető kutyát képeztek ki Németországban, és egyes adatok szerint 1930-ban 1600 háborús vak veterán élvezte a szolgálataikat.

A vakvezető kutya mint emberi protézis gondolata a weimari Németországban keletkezett, és itt vált belőle aránylag széles körű gyakorlat a háborús veteránok társadalmi re-integrációja érdekében. Az erre irányuló kezdeményezés a súlyos belső feszültségekkel terhelt német társadalom belső megbékélését, a demobilizálást és a pacifikálást is jól szolgálta. Nem éppen így alakult a helyzet Angliában, ahol a háborúban megvakult katona fogalmához a normalitás elvárt fogalma társult.¹⁷ Az angol individualizmus és szabadságfogalom történeti hagyományainak megfelelően a két háború között uralkodó közbeszéd a sérült háborús veteránok kapcsán a függetlenséget, az önálló életvitel fontosságát hangsúlyozta. E nézet fő szószólója, Arthur Pearson fennen hirdette, hogy a vakvezető kutya demoralizálja a büszke és hősiessé vak háborús veteránt: ennek a segítő élőlénynek az állandó jelenléte és a nélkülözhetetlensége az illetők mindennapi életében, állította Pearson, a vak koldus szintjére süllyeszti le a háborús hőst. Emiatt az általa, majd 1922-ben bekövetkezett halála után a nézeteit képviselő utódjai által vezetett St. Dunstan Otthon, amely a háborúban megvakult veteránok gondozására alakult, kitartóan ellenállt a vakvezető kutya alkalmazását szorgalmazó igényeknek. Amellett, hogy Angliában egyébként is alig lehetett hozzájutni a vakvezetésre legalkalmasabb német juhászkutyához, az idézett

véleménynek volt döntő szerepe abban, hogy Angliában nem fordítottak gondot ez időben vakvezető kutyák kiképzésére és munkába állítására; ha pedig idővel akadt is rá példa, az sem élvezte a hatóság jóindulatú támogatását. A harmincas években elsőként a Vakvezető Kutya Egyesület szakított az addig uralkodó elképzeléssel, és 1931-ben – szerény keretek között – a szigetországban is kiképeztek már vakvezetőkutyákat. Anglia ennek ellenére sem hódolt be a kontinensen (sőt már az Egyesült Államokban is) terjedő korabeli gyakorlatnak, amely a kutya protézis jellegetű emberi hasznosítását helyezte előtérbe.

Mit jelent a kutya mint protézis fogalma? A vakvezető kutya „hadrendbe állítása” a háborús veteránok rehabilitációját, társadalmi re-integrációját és erkölcsi személyiségük helyreállítását szolgálta.¹⁸ Az e célra alkalmazott kutyáknak kijárt bizonyos hivatalos elismertség is. Ezt az is jól bizonyítja, hogy a vakvezető kutya kiválasztásának egyik gyakran figyelembe vett szempontja volt, hogy – fizikai téren – kellően összeillő legyen az állat és az általa majdan gyámolítandó személy, például passzoljanak egymáshoz magasság tekintetében. Sőt olykor még arra is ügyeltek, hogy a kutya természete egészítse ki a gazdáját: bizonytalan viselkedésű emberhez határozott fellépésű állatot társítottak, az ideges páciens pedig többnyire nyugodt állatot kapott.

A protézis és az ember viszonyában lelki problémák is gyakran jelentkeznek, ennek eredményeként pedig az ember akár el is idegenedhet a beléje épített, a hozzá társított protézistól. A vakvezető kutyával való korabeli kísérletezés több sikerrel kecsegtetett ezen a téren. Talán éppen azért is, mert a protézisként szolgáló kutya szintén élőlény, és nem holmi mechanikus szerkezet, ami azzal jár, hogy mivel az állati viselkedés is plasztikus jellegű, mint maga az emberi magatartás, könnyebben össze tudnak egymással csiszolódni. Az állat – cselekvő lényként – ráadásul nagy tanulékonytságról tesz tanúbizonyságot.¹⁹ Végül: az állat érző lény, és mint ilyen telítve van emóciókkal, valamint a kifejezésükre szolgáló (állati) képességekkel. Mindez így együtt más értelmet ad a vakvezető kutya és az ember kapcsolatának, mint amit a protézis fogalma általában álgalmaz.

A vakvezető kutya és a gazda kapcsolatának további szembevetendő vonása, hogy az állat az ember ápolójának a szerepét is eljätssza, amellet, hogy mechanikusan segíti őt a teste mozgatásában. A német juhászcutyával kapcsolatos képzetek ráadásul még meg is előlegezik a vakvezető kutyának ez irányú imázsát. Ahhoz, hogy az állat megfelelően el tudja látni a rábízott feladatokat, lojálisnak, bátornak, erősnek, értelmesnek és nem utolsósorban empatikusnak kell lennie. A vakvezető kutyának mindazokkal a tulajdonságokkal rendelkeznie kell tehát, amelyek állítólag a német juhászcutyában eleve adóttak, mely állat – korabeli vélekedések szerint – nem más, mint magát a német nemzeti jellemet testesíti meg. Az emberi protézisként használt kutyának ez az imáza ugyancsak különbözik a vadászcutyától, az agár és a kopó tényleges és képzeletbeli „jellemétől”. Az utóbbiak szintén az embert szolgálják ugyan, de nem az ember fizikai védelmét, hanem – többnyire közvetett módon – az ölés emberi vágyát elégítik ki: vagy az állat végez más állatokkal, vagy hozzásegíti a vadászó embert, hogy ő maga végezhesen kiszemelt állat áldozataival. Mennyire más ez az imáza, mint az, amely a vakvezető kutya és a gazdája között teremt funkcionális kapcsolatot: a vak embernek a kutya nemcsak fizikai, de olykor lelki biztonságot is képes biztosítani. A feminin (ápolói) szerepbe szorított vakvezető kutya az a lelki támással szolgál gazdája számára, amit az rendszerint már nem kap meg az emberektől, akik csak szánalmat éreznek (és mutatnak) iránta, de nem tekintik őt teljes értékű társnak a világ ügyes-bajos dolgaiban. Az állat és az ember közötti szoros kapcsolat a taktilis érintkezés révén jön létre, tekintve, hogy a vakvezető kutyára utált ember rendszeres, megszokott és mondhatni intim tapintási tapasztalatra leginkább csak a kutyájával kapcsolatban tesz szert.

■ Keveset tudunk a fejezetcímbe foglalt történetről. Noha a vak emberek képviselőjét ellátó Vakok Szövetsége 1918-ban hazánkban is megalakult, és a hátrányos helyzetűek többségénél a megszokottnál képest hathatósabb érdekképviseletet jelentett a vak emberek számára, ennek ellenére nincs nálunk példa a németországihoz foghatóan sikeres akcióra a vakvezető kutya meghonosítása terén. Az egyetlen e tárgyba vágó történeti tanulmány tanúsága szerint az 1970-es években indult meg csupán a részben sikeres, részben azonban sikertelen mozgalom, amely célul tűzte ki, hogy nálunk is képezzenek végre vakvezető kutyákat, és lássák el velük a vakok legalább egy részét.²⁰

Az 1918-ban létesített és folyamatosan működő Vakok Szövetsége az 1960-as években a nagyjából 34 ezer magyarországi vak és gyengén látó ember közel egyharmadát tömörítette maga körül; 10 500 főre taksált ekkori számuk a hetvenes évek elején 18 ezerre ugrott annak nyomán, hogy a kormány 1972-ben jelentős szociálpolitikai juttatásokat kezdett folyósítani a vakok számára. Ezzel a fejleménnyel nagyjából egy időben társadalmi mozgalom vette kezdetét vakvezető kutyát képző iskolák létesítésére: 1977-ben állt fel az első ilyen létesítmény, ennek azonban semmi köze sem volt a Vakok Szövetségéhez. Az ide vezető út 1973-ban vette kezdetét, amikor a Csepel-szigeten megnyílt az első kutyaképző iskola, amely élvezte a helyi tanács közvetlen támogatását is. Később a KISZ szintén a kezdeményezés mellé állt, majd pedig a Volán Elektronikai Vállalat nyújtott segédkezet a vállalkozáshoz. Eleinte évi átlagban 16 kutyát képeztek ki és adtak tovább, 1977-től már szakszerű kutyaoktatót is alkalmaztak, aki korábban katonai kutyakiképző iskolában dolgozott oktatóként. Noha a KISZ továbbra is támogatásáról biztosította az intézményt, az Egészségügyi Minisztérium ennek ellenére 1979-ben váratlanul bezáratta a központi kutyaiskolát. Az időközben megalakult Vakvezetőkutyát Használók Szakmai Csoportja – a Vakok Szövetségével is harcban állva (!) – erőteljes lobbitevékenységbe fogott annak érdekében, hogy újraéleszthesse az iskolát: a minisztériumban és a pártelitben kerestek hozzá pártfogókat, sőt szerény médiakampányt is folytattak az ügy érdekében. Az akció a kutyaiskola bezárását követő tizedik évben, 1989-ben ért végül révbe.

A vázlatosan előadott történet egyik tanulsága abban összegezhető, hogy a fejlett szociális ellátórendszerével dicsekvő államszocialista berendezkedés egyáltalán nem viselte szívében a vakok társadalmi beilleszkedésének, a vak emberek életvitelét megkönnyítő gondoskodásnak ezt a különös formáját.

Összegzés

■ Ember és állat, jelesül az ember és a kutya történetileg változó, többnyire szoros kapcsolatának a historikumába pillantottunk be néhány példa erejéig. A szobaeb, a vakvezető kutya, a sokféle haszonállat (a házörző, a legelő nyájak őrzője, háború idején a hadsereg szolgálatába állított betanított kutya és nem utolsósorban a vadászeb) kivétel nélkül mind fontos bizonyítéka az ember és az állat különös kapcsolatának. Felettebb változatos társadalomtörténeti kontextusok tartoznak a kutya tartás ezen különböző alkalmaihoz. A szobaeb – hosszabb történelmi időn át, de ma már nem feltétlenül – a középosztályi (a középpolgári) városi élet rejtelmibe nyújt bepillantást; a haszonállattartás főként a köznépi (a paraszti és a vidéki) élet titkait fedi fel. A vadászkutya ezzel szemben a mindenkor elítéltek világának, a saját erdeiben körvadászatokat rendező arisztokrácia életének volt ismert kelléke.²¹ A 20. században új szerepben jelentkezik a kutya: a Nagy Háborúban hadi célok teljesítésére szorítják, ezt követően pedig a harcokban megvakult katonák életét megkönnyítő ápolói

funkciót szánunk neki. Ezek az esetek mind ékesszólóan bizonyítják ember és kutya szoros összetartozását.

■ **JEGYZETEK**

1. Csányi Vilmos: *A kutyák sokmindent megértének*. www.eblap.hu/bukfenc6.htp. Utolsó letöltés: 2016. június 11.
2. Uo.
3. Irvin C. Schick: *Ýstanbul'da 1910'da Gerçeklelen Büyük Köpek Ýtláfý: Bir Mekân Üzerinde Çekiþme Vakasý*. *Toplumsal Tarih* 200, August 2010. 22–30. Lásd még Demeter Gábor: *A Balkán és az Oszmán birodalom II. Társadalmi és gazdasági átalakulások a 18. század végétől a 20. század közepéig*. MTA BTK TTI, Bp., 2016. 722. (31. kép. Kóbor kutyák Isztambulban, 19. század vége.)
4. Gyáni Gábor: *Szobaeb és a városi úri életforma*. In: *Uő: Az urbanizáció társadalomtörténete*. Tanulmányok. Komp-Press Korunk, Kvár, 2012. 264–266.
5. Vö. Umbrai Laura: *Így szemeteltek Budapesten. A hulladékgyűjtés múltja a fővárosban*. Napvilág, Bp., 2014. Különösen 33–42.
6. A képi adatokhoz vö. Jalsovszky Katalin – Tomsics Emőke: *BudaPest az ikerfőváros 1860–1890*. Helikon, Bp., 2003; Tomsics Emőke: *Budapest Atlantisza. A pesti Belváros átalakulása a 19. század végén*. Városháza Kiadó, Bp., 2015.
7. Példa a megannyi képi ábrázolásra: Emmanuel de Witte: *Az Újtemplom enterióre* (1656). In: Simon Schama: *The Embarrassment of Riches. An Interpretation of Dutch Culture in the Golden Age*. Fontana Press, 1988. 566. A többi holland város templomaiban is hasonló állapotok uralkodtak a 17. század folyamán, amire az előbb hivatkozott kötetben számos további képi ábrázolás utal.
8. John Nash: *Vermeer*. Scala Books, Rijksmuseum, Amsterdam, 1991. 13, 42, 81; lásd még Simon Schama: i.m. passim; Svetlana Alpers: *Hű képet alkotni. Holland művészet a XVII. században*. Corvina, Bp., 2000. 200, 211, 222, 245, 254.
9. Simon Schama: i.m. 520, 548–549, 551.
10. *Manet festői életműve*. Marcello Venturi bevezető tanulmányával és Sandra Orienti kritikái és filológiai jegyzeteivel. Corvina, Bp., 1989. 120–121.
11. Gyáni Gábor: i.m. 269.
12. Ehhez és az itt következő gondolatmenethez vö. Gyáni Gábor: i.m. 269–272.
13. *Megszüntették a kutyatemetőt*. Új Nemzedék, 1921. január 4.
14. A kérdés áttekintéséhez rendelkezésemre álló fő forrás: Monika Baár: *Prosthesis for the Body and for the Soul: The Origins of Guide Dog Provision for Blind Veterans in Interwar Germany*. *First World War Studies*, 6, 1, 2015. 81–98. Kovács Kiss Gyöngy (szerk.): *Álló- és mozgóképek. Vázlat az erdélyi főnemességről. (Visszaemlékezések, feljegyzések, beszélgetések, tanulmányok)*. Korunk – Komp-Press Kiadó, Kvár, 2007.²
15. Tompa Andrea: *Fejtől s lábtól. Kettő orvos Erdélyben*. Kalligram, Pozsony, 2013. 309–310.
16. Uo. 316.
17. Julie Anderson – Neil Pemberton: *Walking Alone: Aiding the War and Civilian Blind in the Inter-war Period*. *European Review of History – Revue européenne d'Histoire* 14, 4 (December 2007) 459–479.
18. Vö. Monika Baár: i.m. 87–93.
19. Az ember antropológiai (filozófiai) fogalmáról, helyenkénti utalásokkal az állatokra, valamint az állat és az ember viszonyára: Arnold Gehlen: *Az ember természete és helye a világban*. Gondolat, Bp., 1976.
20. Monika Baár: *Disability and Civil Courage under State Socialism: The Scandal over the Hungarian Guide-Dog School*. *Past and Present* 227(May 2015) 179–203.
21. Egy példa: Odescalchi Eugénie: *Egy hercegnő emlékezik*. Gondolat, Bp., 1987. 169–170. A témához lásd még: Kovács Kiss Gyöngy (szerk.): i.m.